

Kettős célú agrárpolitikai szabályozások

Amikor — tíz évvel ezelőtt — a mezőgazdaság szövetkezetesítése befejeződött, a többmillió létszámú szövetkezeti tagság életviszonyait, jogi helyzetét, a fejlődés további vonalát alig körvonalazta néhány jogszabály. Az új alakulatok belső ügyvitelét, rendtartását úgyszólván csak a kollektív gazdasági alapszabály és — ahol volt — a helyileg fogalmazott belső rendszabály határozta meg. A szövetkezetesítés befejezését követő évben bekövetkezett nagyarányú gazdaságegyesítések „jogi” alapját is csak egy párthatározat szolgáltatta; ez megjelölte a különböző domborzatú vidékeken optimálisnak mondott területi kiterjedést. Az egyesítések a közgyűlések határozatai alapján mentek végbe, több esetben gazdaságilag-társadalmilag kellőképpen elő nem készített feltételek között.

A gazdaságok felszerelésének, termék- és terményforgalmának nyilvántartása az első években meglehetősen laza előírások szerint történt, s többnyire a helyi megítélés volt a döntő a háztájihoz való jog és a háztáji nagysága tekintetében. A kollektív gazdaságok és az állami gazdaságok között létrejött területcserék is egyszerű írásbeli megállapodások alapján történtek anélkül, hogy a területek telekkönyvi helyzetét rendezték volna.

A legtöbb kollektív gazdaság pontos területét sem ismerték; megállapítása alapjául a beiratkozási kérvényekben feltüntetett területek szolgáltak, amelyek nem mindig voltak pontosak. Ugyanígy bizonytalan volt a terület művelési ágak szerinti megoszlása is, hiszen a kérvényekben nem a telekkönyvi nyilvántartás szerinti művelési ágat tüntették fel, hanem a tényleges használatnak megfelelőt.

Hiányoztak azok a jogszabályok is, amelyek a szövetkezeti parasztságnak a munkaképesség megszűnése utáni jogait, helyzetét, jogállását rendezték volna, bizonytalanságban hagyva a nyugdíjkorhatárhoz közeledőket vagy a nyugdíjas korúakat. És már itt meg kell jegyeznünk, hogy — nézetünk szerint — mindez a tisztázatlanság és bizonytalanság volt az egyik oka a rövidesen megindult és tömegméreteket öltött elvándorlásnak.

A gazdaságvitel is a spontaneitás jegyeit viselte magán, főként abban az értelemben, hogy — az első években — többnyire ad hoc elgondolások alapján és az irányvonalat gyakran változtatva szabták meg az egyes gazdaságok fejlődésének irányát. Ez vezetett, például, ahhoz a visszás helyzethez, hogy 1962—1963-ban sok gazdaságot ráállítottak a baromfitenyésztésre. Ezek költséges épületeket építettek erre a célra, hogy 2—3 év múlva — a „csirkegyárak” térhódítása nyomán — felhagyjanak a baromfitenyésztéssel, és a sok költséggel felépített, ilyen rendeltetésű épületek kihasználatlanul maradjanak.

A közvetlen irányítás egységessége és egyértelmősége sem volt olyan, amelyet a kezdettel járó bizonytalankodások megelőzése megkívánt volna, mert idő-

szakonként a szakigazgatási területi szervek és a termelőszövetkezeti területi érdekképviselői szervek irányító munkájában párhuzamosság keletkezett.

Elmondhatjuk-e most, tíz évi tapasztalat után, hogy e gyermekbetegségeket mind kinőtte termelőszövetkezeti mezőgazdaságunk? Nos, annyira mindenesetre, hogy ma már a termelés fokozásában akadályt ne jelentsenek. Sok olyan határozat, jogszabály, rendelet született időközben — általában a felső pártvezetés kezdeményezésére —, amely megszilárdította a kereteket, távlatokat nyitott a fejlődésben, javított a termelőszövetkezeti tagságnak mind aktív életszakasza, mind munkára való alkalmatlansága idejére járó juttatásokon, bizonyos mértékig integrálta a termelőszövetkezeti parasztságot is a szociális juttatásokat élvezők táborába, a műszaki ellátás, fejlődés szakmai kérdéseinek egy részét törvényes keretekbe helyezték, s így nagy általánosságban elmondható, hogy ezek eredményeként mind a termelőszövetkezet, mind a termelőszövetkezeti tagság helyzete pontosabban körvonalazódott, s meg is szilárdult.

A tagságot érintő jogi rendelkezések közül elsőként az 1966 márciusában jóváhagyott új termelőszövetkezeti alapszabályt kell megemlítenünk. Amikor jóváhagyására sor került, a tagságot nagyon foglalkoztatta az ún. személyi parcella, azaz a háztáji kert kérdése. E téren ugyanis a szövetkezetesítés befejezése óta különböző megoldásokat kényszerített ki a vidékenként eltérő helyzet, de a munkaerőelvándorlás ütemének fékezése érdekében általánosan szükségesnek látszott a háztájijhoz való jogot az mtsz munkájában levő tényleges részvételhez kötni. Az új alapszabály mégis tartalmaz egy olyan megfogalmazást, amely szerint: „Továbbra is megtartják használatukban a háztájit azok a termelőszövetkezeti családok, amelyek belépésükkor földet hoztak a szövetkezetbe, és a faluban laknak, függetlenül tisztségüktől és attól, hogy hol dolgoznak.“ E szerint a bekezdés szerint nem lehetett elvenni a személyi parcellát azoktól sem, akik egyetlen napot sem dolgoztak a közösben. Később — mert ezt sok gazdaságban méltánytalannak találták — ez gyakorlatilag úgy módosult, hogy a közgyűlés meghatározta minimális kötelező munkanapot nem teljesítő tagoktól ideiglenesen, egy évre, el lehetett venni ezt a parcellát.

Jelen sorok írásakor az újabb alapszabályt még nem hagyták jóvá, bár arra megfelelő alkalom nyílt volna a Termelőszövetkezetek Országos Szövetsége Tanácsának 1972 februárjában megtartott II. kongresszusán, amelyen jelen volt minden mtsz-elnök is. A javaslattétel céljából az érdekelteknek szétküldött alapszabálytervezetben — többek között — a háztáji kérdésében is jelentős változás lehetősége szerepelt, ami kifejezésre juttatta volna a sík- és dombvidék között a természeti adottságok tekintetében fennálló lényeges különbségeket, s ezzel — legalább egy területen — módosította volna az egyenlőtlen verseny feltételeit. Különösen indokoltnak látszik ennek az elgondolásnak a megvalósítása a Gyergyói- és Csíki-medencében, a Sóvidéken, Erdővidéken, Kalotaszegen, Máramarosban és más — éghajlati és domborzati szempontból hátrányos helyzetben levő — tájegységek területén.

A termelőszövetkezeti tagság morálja, munkához való viszonyulása, biztonságérzetének helyreállítása szempontjából kétségtelenül a legnagyobb jelentőségű párt-határozat az volt, amely a termelőszövetkezeti tagságot is bekapcsolta a nyugdíjrendszerbe. Igaz, hogy a nyugdíjjogosultság elismerésekor a nyugdíj összege még eléggé szerény volt, de erkölcsi hatása mégis jelentősnek mondható. A termelő-

szövetkezeti nyugdíjalap megerősödésével aztán 1970-ben sor kerülhetett a nyugdíjak összegének növelésére is, és felelős helyről elhangzott kijelentések szerint további javítás is várható.

A termelőszövetkezeti nyugdíj szintjének megítélésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni a mezőgazdaságban bekövetkezett *előregedési folyamatot*, ami oda vezetett, hogy *ma nem egy olyan falu van, ahol a ténylegesen dolgozó mtsz-tagok száma alig másfél-kétszerese a nyugdíjra jogosultaknak*. És ez nem kis gond, hiszen a nyugdíjellátás teljes terhét az aktív tagságnak kell viselnie, egyrészt havi nyugdíjalap-hozzájárulással, másrészt a termelőszövetkezet évi jövedelmének 7%-át jelentő kvótával.

A városi dolgozókkal való egyenrangúsítás útján jelentős lépés volt az a párthatározat is, amely egyfelől *az orvosi ellátás ingyenességét* terjesztette ki az mtsz-tagságra is, másrészt lehetővé tette a *kedvezményes üdültetést*. Ugyanez a határozat biztosította 1971 közepétől a ténylegesen dolgozó termelőszövetkezeti aszszonyoknak a *szülési szabadsághoz való jogot*.

A szövetkezeti földművesség az elmúlt évig nem élvezte a *gyermeksegélyre való jogot*. A szociális helyzetnek ezt a különbségét ugyancsak megszüntette az az 1971-ben megjelent párthatározat, amely az előbbi kedvezményeket is megteremtette, s így 1972 januárjától kezdve a falusi lakosságnak a mezőgazdaság szövetkezeti ágában foglalkoztatott rétege szintén élvezi a gyermeksegélyt.

Bár a már felsoroltak mellett jelentéktelennek tűnik, kedvező lélektani hatásánál fogva mégis említésre méltó, hogy az mtsz-tagságra is kiterjesztették bizonyos tartós használati tárgyak részletfizetésre való vásárlásának jogát.

Mindezek az intézkedések *közvetlenül segítették* anyagilag és közérzetileg a földművességet.

Anyagi helyzetük *közvetett* javítását volt hivatott szolgálni az a javadalmazási forma, amelyet egy 1970 őszen hozott párthatározat alapján 1971-től kezdődően vezettek be, s amelyet szaknyelven *globális akkord* alapján történő javadalmazásnak neveznek. *Ez nemcsak a javadalmazás mértékét változtatta meg, hanem elvi alapját is*, mert kifejezésre jut benne az elvégzett munka mennyiségén kívül annak minősége is. Ez az új javadalmazási eljárás alkalmazásának első évében kitűnően bevált, és javította a munkában való részvételt, főként a kétlaki dolgozók esetében, akik így tevékenyebben kapcsolódhattak be az mtsz munkájába.

Megállapíthatjuk tehát, hogy főként az utóbbi három év sok olyan — később tételes jogszabályba is foglalt — pártkezdeményezést hozott, amely javított a termelőszövetkezeti tagság anyagi és szociális helyzetén, megszilárdította bizalmát, javította morálját, közvetve tehát segítette a termelési folyamatot is. Kedvező hatásuk legszembetűnőbben az 1971. év termelési eredményeiben mutatkozott meg, amikor — például búzából — az országban eddig soha el nem ért össztermést sikerült elérni.

*

Az utóbbi évek bővelkedtek olyan határozatokban, pártdokumentumokban, amelyek elsősorban a termelés szervezeti kereteit, biztonságát, ütemes és jól átgondolt fejlődését voltak hivatottak szolgálni.

Meg kell említenünk a *termőföld védelméről szóló törvényt*, amely egyebek között kimondja, hogy mezőgazdasági rendeltetésű területeket — kivételes esetektől eltekintve — nem szabad más célra felhasználni. Erre a törvényre valóban nagy szükség volt, mert a mezőgazdasági területet szinte háborítatlanul csorbították a

városok és községek belterületén kívüli lakóházépítéssel, ipartelepítéssel, és szinte általános jelenség volt, hogy ilyen célokra a legjobb, legtermékenyebb folyómenti lapályos területeket vették igénybe. Sajnos, a törvény még mindig nem érezteti kellőképpen hatását, főleg ami a közületi területfoglalásokat illeti.

*

Mezőgazdaságunkban az állattenyésztésnek döntő szerepe van. Sokszor elmondjuk és leírjuk, hogy — elsősorban hegyvidékeinken — a fő termelési ág az állattenyésztés kell hogy legyen. De ezt indokolná az állati termékek iránt világszerte megnyilvánuló egyre nagyobb kereslet is. Ilyen premisszák alapján indokolt volt egy olyan átfogó állattenyésztés-fejlesztési tervet kidolgozni, amely hosszabb távra körvonalazza a teendőket és a fejlődés irányát. Ez 1970 márciusában meg is történt, s a terv *Állattenyésztés-fejlesztési Országos Program* néven megjelent. A világszínvonal elérését biztosítani hivatott számos intézkedése közül ki kell emelnünk a kaszálók és legelők feljavítására vonatkozó elgondolásait, valamint azt a részt, amely az ún. keveréktakarmányok általános bevezetését lehetővé tevő keveréktakarmány-ipar fejlődését körvonalazza, évről évre pontosan megállapított fejlődési ütem szerint. Sajnos, a megjelenése óta eltelt két év nem igazolta megnyugtatóan, hogy a program gyakorlatba ültetése az előirányzott ütemben meg is történik, s ennek fő okát elsősorban abban látjuk, hogy a termelőszövetkezetek termelési terveinek összeállításához megadott irányszámok és a takarmánytermesztéshez szükséges területek biztosítása között még nem sikerült megtalálni az összhangot. Adott esetben van tehát egy koncepciózusan megalkotott dokumentumunk, amely azonban eddig csak részben válthatta be a hozzá fűzött reményeket, mert a gyakorlatban nem mindig hangolják össze a nemzetgazdaság egészét érintő más tervekkel és adottságokkal.

Talán világviszonylatban is ritka szabályozás történt az elmúlt évben: a Nagy Nemzetgyűlés megszavazta az *ország első takarmánytermesztési és -felhasználási törvényét*. Normatív jellegű irányszámok, utasítások eddig is szabályozták — főként az állami gazdaságok vonatkozásában — a takarmányozást, ez a törvény azonban a termelőszövetkezetek belső háztartását is érinti, olyan kategorikusan korlátozó rendszabályokkal, amelyeknek be nem tartása bírságot és anyagi felelősségrevonást helyez kilátásba, elsősorban a takarmánypazarlás és a takarmánytermő területek gondozásának elhanyagolása esetére. E tekintetben is sok kell még ahhoz, hogy ez a kiváló törvény állattenyésztési gyakorlatunkban kellőképpen érvényesüljön.

Minden valószínűség szerint a világkereskedelemben való részvételünk tette szükségessé egy *bor-törvény* kiadását is 1971-ben, amely pontosan szabályozza a borszőlők minősítését, a bor készítését és forgalmazását, hogy elejét vegye a bor ilyen vagy olyan hamisításának. A törvény kétségtelenül hozzájárul boraink megbízhatóságának növeléséhez a világpiacon, s remélhetőleg ugyancsak kedvezően hat majd a belföldi fogyasztásra kerülő borok minőségére.

*

A teljességre való törekvés igénye nélkül is meg kell még említenünk a termelőszövetkezeti tagság anyagi ösztönzését szolgáló párdokumentumok közül azt, amely — szövetkezeti tagoknak és egyénileg gazdálkodóknak egyaránt — *szerződéses állathizláláshoz és tejtermeléshez takarmánybeszerzési kedvezményeket és*

hiteleket helyez kilátásba, a termelés szervezését és fejlesztését célzó dokumentumok közül pedig *a vetőmagtermesztési törvényt*, valamint *a talajvédelem, telkesítés, öntözés* terén az elkövetkező években foganatosítandó intézkedéseket magába foglaló határozatot.

A magasabb szintű kooperációt lehetővé tevő és az erők összpontosításából származó előnyöket magában rejtő összefogás érdekében 1970-től kezdve *létrejönnek a szövetkezetközi tanácsok és a szövetkezetközi vállalatok*, ezek kereteiben pedig egyre nagyobb hangsúlyt kap a gazdaságok termelési profiljának kialakítása és a *szakosítás*. Ez utóbbi előmozdítására egyre több mezőgazdasági termelőszövetkezetben alakulnak szakosított magtermesztő, állattenyésztő, zöldségtermesztő, szőlész-gyümölcsész farmok, a szövetkezeti vállalatok közül pedig elsősorban közös bányahizlaldák, borjűzhizlaldák, baromfitenyésztő komplexumok és — kisebb mértékben — takarmánykeverő üzemek. De találkozunk szövetkezetközi vállalkozásban mészégetéssel, téglagyártással, háziipari vállalattal, építőbrigáddal is. Bár az említett pártdokumentumok határozottan ajánlják a mezőgazdaság két szocialista szektora: *az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek kooperációját* (főként a nagyobb beruházást igénylő telkesítési munkákra), gyakorlatilag még kevés ilyen közös vállalkozás jött létre, aminek egyik okát abban kereshetjük, hogy a szóban forgó két ágazat tulajdonjogi viszonyai különbözök.

•

Az elmúlt évtizedet tehát azzal is jellemezhetjük, hogy a pártpolitika — az ipar s ezen belül is a nehézipar rangelsőségének fenntartásával — egyre több figyelmet szentel a mezőgazdaságnak. Ez az említett számos intézkedésen kívül abban is kifejezésre jut, hogy az állami költségvetés évről évre nagyobb összegeket irányoz elő a mezőgazdaság és a mezőgazdaság szükségleteit fedező ipar (műtrágya-, mezőgazdasági gép-, növényvédőszer- és gyomirtószer-ipar) fejlesztésére.

Különösen a X. kongresszus óta egyre-másra jelennek meg olyan párthatározatok, ajánlások, programok, törvények, amelyek a termelőszövetkezeti tagság társadalmi helyzetét, szociális viszonyait, kereseti lehetőségeit közelebb hozzák az állami alkalmazottakéhoz, s ezzel javítják, fokozzák közérzetét, biztonságérzetét és önmegebecsülését. De emelik e foglalkozási ág rangját is, amely a korábbi években sokat veszített régi fényéből. Úgy tekinthetjük hát, hogy *az utóbbi években megalapoztuk a további fejlődést*. De csakis alapot lehet tekinteni azt, ami történt, s az építést — a társadalomfejlődés dinamikájának megfelelően — folytatni kell.

És még valamit meg kell jegyeznünk, amit egyébként már más helyen is szóvá tettünk: a sok dokumentumot, határozatot, törvényt, irányelvet, programot, törvénykiegészítő mellékletet össze kellene gyűjteni és kötetben kiadni, hogy ez-az is elősegítsük áttekintésüket és ily módon alkalmazásukat.

Nagy Miklós